

РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

“Якби ти знав, як багато важить слово...”

Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської Трійці”. –

Львів: Інститут народознавства НАН України, 2011. – 422 с.

Знайомлячись із новим виданням праці “Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської Трійці” доктора філологічних наук Романа Кирчіва, мимоволі виринає знаменитий вислів І. Франка “Якби ти знав, як багато важить слово...”, під яким із повним правом може підписатися автор цієї монографії. Поява у 2011 р. цієї праці Романа Федоровича – най-

краще тому підтвердження. У передмові до книги академік С. Павлюк, власне, зазначає, що “професор Кирчів втілює в собі найвищий зразок наукової відповідальності за свою творчість...”¹. Йдеться про те, що дослідження було виконано й видано ще в радянський період у Львівському відділенні Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР. Тема про діяльність “Трійці” у післябрежневську добу радянської імперії була дозволена для наукового опрацювання, однак цензура, звичайно ж, не пропустила б акцентування того, що діячі гуртка – греко-католицькі священники або з родин священників. Недомовленість стосовно реалій, замовчуваність фактів – ознаки навіть найкращої наукової літератури в умовах комуністичної імперії. Звісно, для кожного вченого, тим більше патріота, чесної людини все це було насамперед приниженням національної, наукової та просто людської гідності. Тому в умовах незалежності Української держави вчений повертається до вкрай важливої для української науки теми – діяльності “Руської Трійці”. Він не тільки, за його словами, “виполнює непотріб” із тексту монографії, але й нарешті має змогу подати поглиблений розгляд теми із урахуванням досліджень попередників, зокрема діаспорних учених, згадка про яких була одним із найбільших табу советської ідеології.

Доволі складна і водночас гранично струнка структура праці “Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської трійці” підпорядкована вивченню предметних аспектів теми, забезпечує розкриття монументальної праці гуртківців, виявляє неоціненний внесок в українську науку, який зробили ці три священники Української Греко-Католицької Церкви. Робота складається із вступу, дев’яти розділів і додані в новому виданні іменний і географічний покажчики.

У першому розділі “Руська трійця” в контексті суспільно-культурного життя України першої половини XIX ст.” автор окреслив взаємовпливи та взаємозв’язки українського суспільно-національного життя на західних теренах України із тією частиною України, яка перебувала у складі Російської імперії. Учений стисло аналізує також культурно-історичні реалії того часу в європейських країнах, зокрема слов’янських. Коротко і водночас містко окреслено науково-культурні зацікавлення в Європі, де свою пропаганду народності активно вели романтики, розгортання просвітницької народознавчої роботи у країнах слов’янського світу. Цей розділ зазнав чи не

¹ Павлюк С. Феномен “Руської трійці” // Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської Трійці”. – Львів, 2011. – С. 6.

найбільших змін. Роман Федорович увів ті фактичні дані, котрі в попереднє видання внаслідок ідеологічних заборон не могли увійти, наприклад, про діяльність від 1816 р. Товариства українських священиків у Перемишлі, заснування ними парафіяльних шкіл, підготовку та видання книжок для народу заходами отців УГКЦ.

Задекларовані у першому розділі тези про певну систему поглядів, чітко окреслену спрямованість "Руської Трійці" розкрито у наступних розділах праці. У них учений охоплює серцевину діяльності Шашкевичевого гуртка, яка "базувалася на твердому ґрунті усвідомлення етнічної і етнокультурної єдності населення західноукраїнських земель з українцями з-над Дніпра" (с. 37).

У другому розділі "Етнографія і фольклор у народознавчій програмі "Руської Трійці" автор доводить, що у загальному комплексі програми гуртка істотне місце займали саме фольклор та етнографія. Аналізуючи науковий підхід до вивчення традиційної народної культури, учений зазначає його просвітницький характер. При цьому він дистанціює просвітительство гуртка о. Маркіяна Шашкевича від дворянсько-феодалної ідеології, вказує на суттєві відмінності в інтерпретації культурних явищ.

Приділено велику увагу поглядам І. Вагилевича, Я. Головацького та М. Шашкевича на комплексний підхід до вивчення народної культури, розуміння ними її етновизначальної функції, етнооб'єднувачу роль фольклору. Р. Кирчів показує продуманий і цілеспрямований характер збирання етнографічних та фольклорних матеріалів: для обстеження вчені обирали місцевості, де найбільше збереглося автентичних явищ культури; вели пошуки інформаторів; записи паспортизували; розшукували рукописні пісенники; зазначали "історичну глибину" тих чи інших явищ.

У третьому розділі простежено сам процес організації етнографічно-фольклористичної роботи, першим кроком якої було вивчення наявного доробку в цьому напрямі. Роман Федорович подає детальний розгляд характеру зібраного до "Трійці" фольклорного та етнографічного матеріалу авторства Михайла Лучкая, о. Йосипа Левицького, о. Йосифа Лозинського.

У монографії виділено й таку важливу організаційну ділянку роботи як залучення до народознавчої праці ширшого кола осіб. Дослідник із властивою йому науковою ретельністю зібрав відомості про цих людей, їх конкретний внесок у справу фіксації матеріалів народної культури. Значною мірою саме завдяки Р. Кирчіву стали доступними для загалу відомості про діяльність оо. Маркела Кульчицького, Івана Білинського, Михайла Мінчакевича, Михайла Козановича, Йосифа Скомороського, Івана Бірецького, Михайла Тимняка, Івана і Йосифа Кобринських та ін.

Окреслюючи географію збирацької роботи "Руської Трійці", Р. Кирчів наголошує на головних мотивах, якими керувався гурток: науково аргументувати, вияснити етнічну територію українського народу краю, ствердити його етнокультурну єдність, самобутність і генетичну однорідність із східнослов'янським етнічним масивом (с. 113). Від загальноновизначальних положень діяльності "Руської Трійці" Р. Кирчів переходить до їх конкретизації у наступних розділах праці. Важливою складовою народознавчих студій гуртківців у просторовому вимірі був регіон Карпат та Прикарпаття. Дослідник докладно зупиняється на внеску "Руської трійці" у вивчення етнографічних груп українців Карпат, їх походження, територію розселення гуцулів, бойків і лемків, їх традиційно-побутову культуру. Треба сказати про переконливу аргументацію тези про те, що саме Я. Головацький та І. Вагилевич – основоположники українського етнографічного карпатознавства.

Окремим розділом виділено "Збирання і дослідження пам'яток народної матеріальної та духовної культури інших місцевостей", де проаналізовано здобутки І. Вагилевича та Я. Головацького у вивченні пам'яток давнього будівництва, етнографічні матеріали про типи сіл, їх забудови, заняття жителів, господарські будівлі, засоби транспорту, одяг у Галичині, Буковині та Закарпатті. Наголошено на такому аспекті досліджень гуртківців, як вивчення побуту іноетнічних груп на українських теренах, фіксації міжетнічних інтеракцій між українцями та поляками, вірменами, караїмами, німцями.

Уважне дослідження доробку "Руської Трійці" дало підставу Р. Кирчіву ствердити, що угруповання М. Шашкевича зуміло охопити весь комплекс народних звичаїв та об-

рядів – як календарних, так і сімейних. Окрім того, дослідник інформує про великий багаж у рукописах членів гуртка, зафіксованих вірувань про ворожбу, відьом, чари, різні фантастичні істоти. Учений зазначає, що рукопис праці І. Вагилевича “Слов’янська демонологія” вражає грандіозністю, широкомасштабністю задуму, який у тогочасній науці не мав аналогів.

Сьомий розділ рецензованої монографії присвячено фольклористичній збирацькій і дослідницькій праці гуртківців. Це не випадково найбільша за обсягом частина твору: автор зазначає, що народна пісня займала ключове місце у зацікавленнях членів “Руської трійці”, адже вони осмислювали її як етнооб’єднавчий і етновизначальний чинник, а також вважали першоджерелом національної літературної мови. Дослідник доводить, що при цьому особливе значення відводилося обрядовій пісні, яка мала величезну вагу в духовному житті людини, міцності родини та громади. Зрештою, підкреслює вчений, ці пісні приваблювали членів гуртка як пам’ятки глибокої старовини, як спадщина предків. Насамперед відзначено інтерес діячів “Трійці” до пісень весняного циклу – гаївок, літнього – зокрема жнивварських. Але як найвагоміший доробок у цій галузі Р. Кирчів вважав зібрані тексти колядок. Вивчаючи діяльність членів гуртка в контексті слов’янської фольклористики, учений відзначає, що вони фактично перші в українській і слов’янській фольклористиці порушили питання про колядки як особливий вид народної пісенності. Скрупульозно простежується в дослідженні, хто з членів “Руської трійці”, де, коли і від кого записував колядки, залучаючи для з’ясування цих наукових питань не тільки літературні й рукописні джерела, а й епістолярію.

Відзначено виняткову роль внеску “Руської Трійці” у збирання малих ліричних жанрів, зокрема коломийок. Р. Кирчів доводить, що члени гуртка – не тільки збирачі, а й перші в українській фольклористиці дослідники коломийки.

Цікаві з наукового погляду міркування Р. Кирчіва щодо пісень ненародного походження, у збиранні яких першопрохідцями були, власне, діячі кола М. Шашкевича. Автор праці пропонує своє бачення проблеми, вказуючи, що складання таких пісень та їх функціонування попереджало звернення до народної мови та фольклору в писемній літературі, тому вважає їх піснями “передлітературного походження”.

Науково важливі зауваги вченого про історію впорядкування та видання однієї з перших в українській фольклористиці збірки “Галицької приповідки і загадки, зібрані Григорієм Ількевичем” (1841). Учений на основі епістолярії простежив складні перипетії, пов’язані з низкою цензурних перешкод при виданні цієї збірки.

Окремим підрозділом виділено у монографії питання поетики, класифікації та текстології фольклору. Автор детально зупиняється на аналізі рукописної праці І. Вагилевича про слов’янську символіку. Опрацьовуючи листування, чорнові матеріали, виписки і частини “Символіки”, Кирчів захоплено відзначає: “Вражає масштабність і оригінальність поставленого завдання. Адже до того питання дослідження символіки народної поезії в загальнослов’янському плані ще не ставилося” (с. 320).

Порівнюючи схеми класифікації народної творчості польських, чеських, російських і словацьких фольклористів з українськими, Р. Кирчіву вдалося визначити наукові знахідки в цьому напрямі членів “Руської трійці” про те, що вони не переносили на український ґрунт готових класифікаційних схем, а керувалися реальним матеріалом.

Говорячи про заслуги гуртка стосовно фольклористичної діяльності, учений водночас звернув увагу на виправлення та доповнення текстів, допущення контамінації фольклорного тексту на основі варіантів. Однак підходить до оцінки цієї практики під кутом тодішньої фольклористики. Власне, аналіз на прикладах виданих у Європі фольклорних збірок дає вченому підставу твердити, що така практика в той час була допустимою та звичною.

Вагома частина монографічного дослідження “Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської Трійці” розділ “Фольклор і етнографія в літературній рецензії “Руської трійці”. Тут Р. Кирчів загострює увагу на певну спрощеність, схематичність уявлень у сучасній науці про літературний фольклоризм членів “Руської Трійці”, зокрема о. Маркіяна Шашкевича. Учений аргументовано доводить, що твори гуртків-

ців – не ординарне опрацювання фольклорних творів, а результат “складного процесу ідейно-змістового осмислення і творчої трансформації народнопоетичного матеріалу...” Твори М. Шашкевича, переконує дослідник, близькі до народних пісень своїми образами, мотивами, стилістикою, але про жоден із них не можна сказати, що це наслідування чи переспів (с. 353–354). Науковець, студіюючи літературний фольклоризм о. М. Шашкевича та інших членів “Руської трійці”, застерігає дослідників від обмеження у своїх висновках реєстром текстових подібностей, рекомендує осмислити пов’язаність його творів з етноідеологією та етнопоетикою фольклору.

Однією з помітних ділянок діяльності “Руської трійці” Р. Кирчів виділив переклади іноетнічного фольклору, насамперед йдеться про сербські пісні, які 1823 р. видав Вук Караджич. Цю сторінку праці гуртка він слушно вписує в контекст і тодішніх європейських перекладацьких практик фольклору. Учений докладно зупинився на характеристиці перекладання фольклорних творів того часу. Мовиться про те, що специфікою перекладів таких творів для всіх народів доби романтизму було їх “олітературення”, довільність перекладу. На цьому загальноєвропейському фоні виділялися переклади М. Шашкевича та Я. Головацького. Оригінальним у підході до перекладацтва вважається звернення до художньо-стильового досвіду українського фольклору.

Дев’ятий розділ “Науково-культурологічні виміри і значущість етнографічно-фольклористичної діяльності “Руської трійці” – розлогий підсумок проблем, порушених у монографії. Насамперед вказано на нерегіональне, галицьке, а всеукраїнське значення внеску “Руської трійці” як першопрохідців у галузі народознавчих студій, які здійснили цілеспрямовану роботу з вивчення народної культури на західноукраїнських теренах. Щодо збірок пісенного матеріалу, що його зібрали діячі гуртка, учений наголошує на їх неперехідній вартості як вагомої частини найдавнішого пласту фольклору.

Р. Кирчів переконливо довів, що народознавча праця членів гуртка була відома польським, чеським, російським, словацьким ученим. У монографічному дослідженні наведено переконливі приклади використання матеріалів Я. Головацького, І. Вагилевича у працях учених інших народів. Українські дослідники в наукових колах вважалися компетентними науковцями, на їх праці покликалися, відзначали їх оригінальність у поглядах на ті чи інші явища культури.

Без перебільшення праця Р. Кирчіва “Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської трійці” – історіографічне полотно, як путівник на розлогих просторах творчості гуртка, без якого не може обійтися жоден дослідник української культури. Учений коректно спростовує низку хибних суджень, які досі побутують у науковій літературі. У рецензованій праці окреслено значне коло питань стосовно діяльності “Руської трійці”, які ще чекають своїх дослідників.

Монографія Р. Кирчіва “Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської трійці” – монументальне дослідження з огляду на поставлені проблеми, їх вирішення, узагальнення та висновки. Книга цікава й необхідна не тільки науковцям, етнологам та фольклористам, але й широкому загалу викладачів-гуманітаріїв, учителів, священників і студентства. Зрештою, із повною відповідальністю можна сказати, що це дослідження – зразок наукової праці, де багато важить слово, оперте не на здогадах, а на реальних фактах скрупульозно вивчених першоджерел.

Оксана САПЕЛЯК